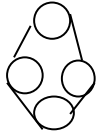

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA...**

August 12, 2018: Na Siga ni Turaga ni Penitiko 11 [Pentecost 11]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

1. Ena macawa oqo Okosita 12, 2018 eda goleva kina na:

A. Ai Vakamacala lekaleka me baleta na Samuela I kei na II: *Nai matai kei nai karua ni Samuela e dua ga nai vola balavu enai vola vivigi [scroll]. Ea qai wasei ga e muri me vakarawarawataka na kena volai ka maroroi, ka me veirauti ka rawarawa na kena wiliki. Na vuna e kune vakawasoma kina na yacai Samuela ni sa baleti ga koya ga nai vola. E rairai beka ni a vakaitavi ena kena volai nai vola ena 1375, se 1220 BC/BCE. E nanumi ni levu na lewenivola ea vola ko Samuela, ia eso na tikina e vakaitavi kina ko Necani na parofita kei Kata [I Veigauna 29:29]. Nai naki ni vola me volai kina ni a otioiti ni Dauveilewai ko Samuela, [nai balebale ni yacana: sa vakarorogo Vua na Kalou, I Samuela 1:20]. E a tukuna na veisau levu ea yaco mai na Nona veiliutaki na Kalou [theocracy], ki na nodra a kerea na Isireli mera sa vakatui [monarchy]. Ia e dei tu ga na nodra vakabauta ni nodra Kalou ga ko Jiova ka veiliutaki, i ka sai Koya talega na nodra Tui. Ia, me dua ga na tamata me vakayacora nai tavi ni veiliutaki se nai tavi vakatui me vakataki ira na vo ni veimatanitu ka ra tiko tikivi ira. Dina ga nira sa vakatui, ia me dei tu ga na nodra vakaliuca na Kalou. Ko Tevita na Tui sa duidui sara mai vei Saula nai matai ni tui. Nai matai ni tui ko Saula ea tekivu vinaka, ka sa dau vakarorogo Vua na Kalou. Ni sa toso tiko na gauna sa sega soti sara ni vinaka na nona veiliutaki kei na nona veiwekani kei na Kalou ko Jiova. Na gauna ni nona tui ko Saula sa duatani sara mai nai vakarau ni tui rogo ka dokai ko Tevita, ka sa nodrai nuinui na Isireli. Mai vei Tevita sa yavutaki kina na nodra bula ena kena buli cake na vakasama vakaMesaia me vaka era a parofisaitaka mai na parofita, ka vakakina ko ira nai apositolo, ka sa mai vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa lako mai ena kawai Tevita. Sa matata sara ena vakasama vakaJiu ni ra namaka tikoga e dua na Mesaia me mai veisereki, ka ra sa waraka tikoga oqo. Sa matata sara, se kenai balebale nira sega ni vakabauti Jisu ni sai Koya na Mesaia era namaka. II. Ke tiko na nomu gauna mo wilika kece nai vola nei Samuela ka rogoca kina nai talanoa ni Nona cakacaka na Kalou, ka vakayagataki ira na Nona tamata me yaco kina na Nonai naki. Vakatotolo ga na wasei ni I Samuela: 1-7: Sa baleta na bula nei Samuela, kei na nodra ravuravu na meca, kei na nodra kerea na Kalou me vukei ira. 8-15:35: Sa buli Saula me tui ko Samuela, kei na nodrau vakaitavi vata na tui kei na luvena ko Jonanaci enai valu. Ia, ea sega ni taucoko na nona vakarorogo Vua na Kalou na tui ko Saula. 15:35-31:13: Ea buli Tevita me Tui ko Samuela, ea sega ni bau kila ko Saula na veibuli ea yaco oqo. Ea tekivu me rogo ko Tevita ena nona a vakadrukai Koliaci na qaqa ni Filisitia. Ka sa rogo vakalevu ko Tevita ena nona veiliutaki enai valu, me vaka ni sa dauqaqa ena nona ravuravu, ia sa sega ni daurogo levu ko Saula. Sa sigema ko Saula ni sa rogolevu mai ko Tevita me vaka na nodra dauseretaka voli na goneyalewa ni Isireli: ‘Sa vakamatea ko Saula e 1,000 na meca, ia sa vakamatea ko Tevita e 10,000 [na udolu] na , [29:5]. Sa dro voli ko Tevita mai vei Saula, ka kauti ira yani na nonai lawalawa*

ki Filisitia. Erau a vakamatei ko Saula na tui kei Jonacani na luvena ena nodra veivaluti kei ira na kai Filisitia. Sa dei tu ga na lewa ni Kalou ena veika me baleti Tevita, ko ya me sa tui Isireli. Ea kaya na Kalou vei Samuela, 'Au sa cati Saula ka'u sega ni vakatara me tui tikoga e Isireli. Kakua ni yalobibi tiko me baleti koya, lako vei Jese ena koro ko Peceliema baleta ni'u sa digitaka e dua vei ira na luvena me tui' [I Samuela 16:1]. Sa yaco na veika vereverea ena vuvale vakatui nei Saula. Ena dua na yasana: sa kune kina nai vadi vuni, vere ca, kei nai vadi lawaki vakapolitiki me vakamatei Tevita ka me tui tikoga ko Saula. Ena yasana kadua, na nodrau lomani Tevita na luveni Tui, ko Jonacani kei na nona domoni Tevita ko Maikali, me vaka ni a yaco me watina. Ena Nona a cati Saula na Kalou sa kauta tani mai vua na Yalo Tabu, ka a kenai sosomi na yalo velavela, sa dua nai tinitini vakaloloma dina. Sa soli vei Tevita na Yalo Tabu, ka sa nonai varagi na vakabauta na kaukauwa ni Vosa ni Kalou me veiqaravi kina ena gauna dredre e donumaka tiko kei na gauna sa tui kina. Sa rauta me qaqa ena nona valuti Koliaci, ea kaya ko Tevita, ena Same 9:9-20, "Au na vakavinavinaka vei Jiova ena yaloqu taucoko; au na tukuna kecega na Nomuni cakacaka e veivakurabuitaki." Sa oti eke ko Saula ka sa vakavakarau na tui rogo ka dokai ko Tevita, na nodrai nuinui na Isireli. Sa raici Tevita na Kalou ni ko koya sa 'yalovata kaya,' se vaka na lomana; I Samuela 13:14, se ena Cakacaka 13:22 'Au sa kunei Tevita na luvei Jese, a tamata sa vaka na lomaqu...' III. Nai ka II Samuela nai tomani ga ni I Samuela ka sa baleta ga na veiliutaki nei Tevita na Tui. Ni sa mate ko Saula era a digitaki Tevita na Juta me nodra Tui. Ia, ena loma ni 7 na yabaki e rau veivaluvaluti kina ko Tevita na Tui Juta kei Isiposeci na luvei Saula na Tui Isireli, [10 na yavusa]. E muri ga ea qai yaco me sa nodra tui kece na Isireli cokovata ko Tevita. Sa kabai Jerusalemi ko Tevita ka kauta kina na Kato ni Veiyalayalati; ea buli Jerusalemi me koro turaga e Isireli, ka vakatokai talega me Saioni se na Koro i Tevita. Sa nanuma ko Tevita me tara na vale ni soro, ia ea lewa ga ko Jiova me tara na luvena ko Solomone. Sa yalataka ga vua na Kalou ni na tui tawamudu ko ira na nona kawa [na vakasama eda sa vakayagataka na Lotu VaKarisito me baleti Jisu na kawai Tevita]. Ea valuti ira kece na nona meca ko Tevita ka qaqa kina. Ena dua nai valu ogo e sega ni a lako kina, ka a temaki ni a raica na luvawale nei Pacisepa na wati Uraia; ea qai yaco e muri me watina ni sa bukiveretaka me vakamatei ko Uraia na watina. Sa cala e mata ni Kalou ka yacovi koya na kenai tofogi ka tara nona kawa. Se sa sotava ko Tevita na veika dredre e vuqa ena nona matavuvale ka sai sau ga ni nona talaidredre Vua na Kalou. E dua na luvei Tevita ko Amoni ea kucuva na luvena gone yalewa ko Tema na ganei Apisalomi, ka a qai vakamatei kina ko Amoni ena ka ea cakava. Ko Apisalomi e vuaviritaki tamana ko Tevita, ia ea qai mate e muri enai valu [ko Apisalome]. E sega ni tamata dodonu vakaoti ko Tevita, ia sa tu talega na nona malumalumu, sa lomani koya tikoga na Kalou ka vakayacora tikoga Nona vosa ni yalayala ni na tawa mudu me na tui na nona kawa, [7:11b-14, wilika vinaka na tikina ogo]. Na Kalou ga sa tukuni Tevita ni 'tamata e vaka na lomaqu...' edua e voleka Vua, [I Samuela 13:14; Cakacaka 13:22].

VI. Vakadikeva mada na veivakasama ogo: 1. Mai vei Tevita ea yavu ni nodra bula ka sa buli cake kina na vakasama vakaMesaia, me vaka era a parofisaitaka ko ira na parofita kei ira nai apositolo ka vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa kawa mai vei Tevita. Sa dau divi tu me yaco tale mai na gauna 'koula' me vaka na gauna nei Tevita, oqori na nodra nanamaki na Isireli, ka ra namaka tikoga me yaco mai na Mesaia. Koi keda na Lotu VaKarisito sa dua tani na noda wilika ka vakadewataka nai VTM kei nai VTV. Sa matata sara ena vakasama va Karisito ni sai Jisu sa vakayacori kina na parofisai ni Mesaia, ko Koya sa mai veisereki ena veivesuki ni valavalaca. Ena veimacawa sa oti yani eda raica mai kina ni tamata, se dua e veiliutaki ni sa lutu mai na liga ni Kalou ena tini ga e na vakaloloma, beci kei na mate. 2. Mai na bula nei Tevita eda vulica kina na veivakalougatataki e yaco ena bula dauvosota, kei na kena guilecavi vakadua sara na ca ea caka vei keda. Ni yaco mei vakarau ni noda bula na vosota, kei na noda kauwaitaka ga na veika vinaka, [positive and not negative] ena noda veimaliwai kei ira na tamata, ena totoka ka mana na bula. Nai vakarau ni bula vakaoqo ena solia vei keda edua na kaukauwa levu, kei na galala meda nanuma ga nai tavi ka sega na vuvu kei na lomaca meda vakaoti gauna kina. Me sa noda ga na galala kei na vakacegu meda dauveiqaravi

vinaka kina. Sa kenai lutua ga na dina ni noda vakabauta ka vakaraviti keda ena kaukauwa ni Vosa ni Kalou me vakataki Tevita, sa rauta vinaka me kaya na Kalou me baleti Tevita, 'sa vaka na lomaqu'. 3. Meda vakadeitaka na vakaloloma levu e yaco vua e dua sa lutu mai na liga ni Kalou, ko veiliutaki tiko se tuvanua ga. Mai na bula nei Tevita eda vulica kina na veivakalougatataki e yaco ena bula dauvosota: guilecavi vakadua sara na ca e caka vua. 4. Sa yaco mei vakarau ni nona bula na vosota, kei na nona kauwaitaka ga na veika vinaka ena nona veimaliwai kei ira na tamata, ena totoka ka mana na bula. Nai vakarau ni bula vakaoqo ena solia edua na kaukauwa levu, kei na galala me nanuma ga nai tavi e vinaka kina na veiqaravi. 5. Sa sega ni vakaotia nona gauna me vuvu se lomaca se kakase tiko. Nai vakarau ni bula lomaca sa kana e loma se kana vaka na yavato ka vakagaga na bula. Ena totolo kina na mate vakayago kei na mate vakayalo. 6. Mei takele ga ni bula na vakabauta na Kalou me vakataki Tevita. Sa sega walega ni baleta na veika vakayalo na nona bula dodonu ka dina e dua e veiliutaki e vakaliuca tiko na Kalou, sa tara talega na veika ni bula vakayago. Na Kalou sa kauwaitaka na veisaqata ni bula kece. 7. Veitalia ga na bai dredre era viria na tamata ka ra nanuma ni tudei, sa rawa ga ni basuki ke dei tu na vakararavi kei na vakabauta na Kalou. Sa sega ni dua na ka e dredre vua na Kalou! 8. Sa bibi vua na dauveiliutaki vinaka, me digitaka donu nai vakarau ni nodra liutaki na tamata, tikotiko e veiganiti, kei na dei tu me usutu ni veika kece ga na Kalou. Sa sega ni guilecava na nona vakacaucautaka ka vakavinavinakataka na Kalou. 9. Meda vaka bibitaka ka vakadeitaka tale na vakasama cecere taudua ka bibi meda kila e voqa ena rua na tiki ni VT me baleta na nona raici Tevita na Kalou: ko ya ko Tevita na luvei Jese 'sa vaka na lomaqu,' [I Samuela 13:14 kei na Cakacaka 13:22]: ia sa tamata tikoga ka tu vua nai vakarau ga vakatamata vakataki keda eda na raica enai talanoa tarava era. 10. Sa kauta ko Tevita na Kato ni Veiyalayalati ki Jerusalemi, me sa la'ki vakatikori vakadua kina. Sa koro turaga ko Jerusalemi, se ko Saioni se baleta ni sa koro turaga sa vakatokai talega me Koro i Tevita. [E muri sara ni tukuni ko Jerusalemi Vou se Saioni Vou sa nanumi kina na Lomalagi Vou kei na Vuravura vou, na Koro ni Kalou, na bula vata kei Jisu se bula tawa mudu]. 11. Ena gauna oqo sa ruru mai kina nai valu, se sa vakacegu na tuvai valu, ka sa gauna me tuvai vakamatau kina nai nona veiqaravi vakatui. Eda sa raica talega mai na nonai naki cecere me tara na valei Jiova. Sa vakaraitaka vua na Kalou mai vua na parofita Nacani ni na sega ni na tara na vale me maroroi kina na Kato ni Veiyalayalati. Sa dusia ga ko Jiova [Yawe], na Kalou ki vua ni na tara ga ko Koya na vale nei Tevita me tawa mudu [House of David to be eternal]. Ia, na vale ni Soro e a qai tara na luvena ko Solomoni. 12. Na soli ni veiliutaki e solivata kei na kaukauwa ka sa tara nona bula na Tui, ia ni vakayagataki cala ena rawai ni bula ena veitemaki sa na yaco kina na leqa

ni tara na bula ne loma ni tamata ka vakakina na bula ni veiliutaki...tatara ena bula ni vanua kei na matanitu. 13. Na nona temaki e dua e na rawa me toso sobu tikoga na kena ca me yacova sara ni toka ena dua na bara ni savu. Na lawaki lailai ena vakuri se soqoni tikoga me ca vakalevu sara ka tini ena rusa! Oqori na vanua sa yacona ko Tevita na Tui. Ni da yacova na vanua oqori me da kua ni biuta na Kalou, meda masu, wilika na Vosa ka qarava tikoga na Kalou...era rawa ni yaco mai na gauna vinaka. 14. E yacova ko Tevita na tikina oqori ni coko enai talanoa rawarawa nei Necani ka vakaribaca na dai me kaya vakadodonu ena matana na Tui, 'Sa kemuni na tamata koya'. 15. Ni da dusi ena vosa vaka ko ya sa dodonu ga me vakataki Tevita, me veivutuni ka veisau na bula me yaco tale me 'me vaka na tamata sa lomaqu'. Sa yaco vei Tevita ena yaco tale ga veikeda nida sa veivutuni ka veisau ena dua na bula e vaKalou. 16. Nai talanoa ena macawa ogo sa vakadeitaka tikoga na Kalou na nona Vosa ka sa sotava ko Tevita na leqa ni nona vuvale. Sa saga me vuaviritaki Tamana ko Apisalomi sa sega ni rawata. Ni sa mate eda vulica talega kina na loloma vakatama, 'Isa Apisalome na luvequ, na luvequ' Sa voqa kina na loloma ni Tamada ko Yawe ni sa tagicaki keda ka lomani keda me mai mate kina ko Jisu ena vukuda me da bula mai na ca. Sai talanoa totoka dina!

A. II Samuela 18:5-33 [wilika na Wase 17-18 kei na 19]: I. Ena II Samuela 17 eda raica kina na nodrau dui soli vakasala ko Usai kei Eitofeli; e rau a solia na nodrau dui vakasala vei Apisalomi me baleta na kena vuaviritaki na matanitu nei Tevita na tamana. Sa mai yala eke na Matanitu cokovata e Isireli, ka ni sa kauti ira na [10 na yavusa] ko Apisalomi, ia ko ira na Juta [Juta kei Penijamini] era sa dei tu ga vei Tevita. Sa kila ko Tevita eso nai tukutuku vuni mai vei ira na nona yamata me vaka era a sa drotaka voli na ligai Apisalomi. Dina ga ni sa sega ni tiko mai Jerusalemi ko Tevita, ia sa vakarautaki koya vinaka enai valu sa tu e matana. II. Ko Tevita na Tui, e turaga qaqa ka buta vinaka ena tuvai valu, ka vakarautaki ira vinaka na nona sotia mera ravuravu ena nodra na sota kei na mataivalu nei Apisalomi na luvena. Ko ira na sotia nei Tevita era sa tarovi koya me kua ni sala vata kei ira ki na buca ni valu, me vaka ni sa rui sa dredre na nona bula. Nai tatau bibi nei Tevita vei ira na nona sotia mera kakua ni vakamatei na luvena ko Apisalomi. III. E ka vakadomobula na nodra ravuravu na mataivalui Tevita na Tui, ka ra mate kina e udolu na Isireli. Dina ga ni via dro ko Apisalomi, ia ea tacorita na drauniuluna balavu e dua na taba ni oki ka sa mani lili toka e macawa, ka sa lako ga yani na meule ea vodoka voli. Ia, ko Joape nai liuliu ni mataivalu nei Tevita, ea qai vakamatei Apisalomi vakadua. Ena rawa ni beitaki ka vakamatei talega ko Joape ena ka ea cakava ogo vei Apisalomi. Sa kila ko Joape ni sa talaidredre kina vakamamasu ni Tui me maroroi na

luvena ko Apisalomi, ia sa bibi ga vua me vakamatea na meca nei Tevita na nona Tui. Era sa vakasuka na Isireli ka dro yani. Ia, sa qai vakadewataki nai tukutuku vei Tevita ni sa mate ko Apisalomi, ka sa druka ko Isireli. IV. Sa qaqa ko Tevita ena nodra maqosa ka yaloqaqa na nona sotia ena veiliutaki nei Joape na nona turagani valu. V. Sa dina ga ni sa nona na qaqa na Tui, ia sa tagicaka vakalevu na mate nei na luvena, *“Isa lei na luvequ Apisalomi! Isa na luvequ, na Luvequ Apisalomi! Ke’u a mate me kemui sosomi ke sa vinaka. Isa, Apisalomi, na luvequ, na luvequ!”* VI. A cava na vuna ea tagicaki Apisalome na luvena dina ko Tevita na Tui? 1. Sa raica rawa ko Tevita ni a vakavuna talega ko koya na mate nei Apisalome. Sa yalataka oti ko Necani na parofita ena vuku ni nona vakamatei Uraia, era na saqati koya ka valuti koya na nona kawa, se ko ira na luvena. 2. Sa cudruvi Joape kei ira na vakamatei Apisalome ni ra sega ni muria na ka ea vakarota vei ira. 3. Sa lomani Apisalome na luvena dina ko Tevita. Kevaka ea lomani koya, ka kauwaitaki koya, ka vakasalataki koya ena gauna ni nona sa gone ga, ka dautarova talega na nona vakau yalona, ke a sega ni yaco na nona saqati tamana ka valuti koya. 4. Sa dravudravua na veivakasalataki vakaparofita, me vaka e liu ena gauna ni veiqaravi nei Necani na tamata ni Kalou. V. Na wase 19, eda raica kina ni vaka ea sega ni vakamarautaki ira na sotia era a vala ka soli bula ena vukuna ko Tevita. Ia, sa raica rawa ko Joape na nona sega ni kauwaitaki ira na nona sotia ko Tevita, ea vakasalataki koya na Tui ka vakavinavinaka vei ra na nona mataivalu, ka me vakaukauwa, de ra na qai gole tani mai vua na nona sotia, ena qai leqa kina vakalevu na nona veiliutaki. Sa vakarorogo ko Tevita ki nai vakasala, ka sa yaco na marau, ka sa tekivu tale me toso vinaka na nona matanitu kei na nona veiliutaki. Ko ra na Isireli [10 na yavusa] era sa lesu mai vei Tevita me nodra tui tale.

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro[Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi*

na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaru [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Mai nai Wasewase V ni Same 107-150 ka levu na Same ogo e vola ko Tevita. Sa salavata kei na vakasama ni Vakaru sa baleta nona kauwaitaki na Kalou kei na nona Vosa. Sa levu na Same ni vakacaucautaka ka vakavinavinakataka na Kalou ena vuku ni nona Vosa. Sa Same me vakayagataka ena soKalou: me lagati vakasere, serekali se same vua na Kalou.

II. Na Same 130: Na ulutaga vinaka ni Same ogo: Na cecere kei na vinaka ni noda vakararavi ka vakabauta na Turaga na Kalou, Jiova [Yawe] ena gauna ni tu taudu kei na leqa. Ena gauna ni tu taudua, galili, se sa mani solegi keda na ca, eda sa daunanuma nida sa yawa mai Vua na Kalou. Ogo edua na gauna vinaka meda daunanuma kina na Kalou. Me kakua ni vakadrukai keda na levu ni noda ca, ia meda kerea ga Vua na Kalou na Nona veisereki kei na Nona veivakaukauwataki. Nida viria na bai ena tarovi keda mai vei ira na tamata meda vukei kina, vakabibi na bai me tarova na noda veitaratara kei na Turaga na Kalou ko Jiova [Yawe]. Sa vakadeitaka na Kalou na Nona voroka na bai, veivosoti: ena vosoti keda ko Koya ke vaka eda *tusanaka Vua na nodai valavalaca* ka da na sema tale vua. Sa dolava tu na Kalou na katuba ni Nona loloma; o Koya na nodai Nuinui ga ka sega tale e dua. Na tikina e 7, ‘Isireli, vakabauta na Turaga, sa dei tu na nona loloma savu, ka sinai tu vua na kaukauwa me vakabulai iko. Isireli, na Turaga ena vakabulai iko mai na nomui vallavalaca kecega.’ Sa noda talega na vosa ni yalayala oqori.

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola ki Efeso: Ko Efeso e dua nai kelekele ni waqa ena Ra kei Esia [Turkey ena gauna ogo]. Ena gauna nei Paula, o Efeso ei ka va ni koro levu ena matanitu ko Roma. E dua na koro makawa ni qaravi kalou vu yalewa ko Atemisi [Artemis], raica na Cakacaka 19. E veiqaravi tiko mai Efeso ko Paula me rauta e tolu na yabaki, me vaka e kune ena Cakacaka 19-20:1ff, mai Efeso kei na nona sota kei ira mai Efeso ena koro ko Miletusi...sa dua na sota ni veivakayaloqagataki ni kila ko Paula nira na sega tale ni na qai sota. Dina ni veiletitaki ena kena duidui mai nai vola eso nei Paula; ia sa matata ni vola eso ea volai ena nona a veilakoyaki voli ko Paula. Nai vola ki Efeso e volai e vale ni veivesu, e levu tu na gauna ni dabe, wili VT, vakasama, masumasu ka volavola. Sa macala ni vola nei Paula ogo ea volai ena gauna ni nona tiko vakavesu mai Roma ni rauta na 60 AD/ACE. Ea soli vei Tikiko me kauta ki Efeso. Era vakaivotavota talega na veikoro volekati Efeso enai vola raraba ogo. Nai voli mai Jaina [silk], se mai Ijipita sa rairai kele ciri mai Efeso ni bera ni kau yani ki Roma. Nai naki ni vola ogo me vakayaloqagataki ira na lewe ni lotu mai Efeso ena nodra vakabauta. Raica vinaka nai vakamacala, se na saumi ni taro, se cava nai vavakoso lotu [church], kei na kenai naki ka ni sa Yagoi Karisito [Body of Christ], sa vakasama bibi ogo [Efeso 4:4-6]. Raica totolo na Efeso: Vakabula ni veitavaki[1:1-2]; Sa kauta mai ko Karisito na veivakalougatataki vakayalo [1:3-3:21; Na bula vou ni Duavata na tamata, vavakoso lotu kei Karisito [4:1-6:20]; Na kenai tinitini, na vakamoce ena yaca ni Turaga ko Jisu [6:21-24]. Ogo e dua nai vola totoka ka sinai ena vakasama vuku vakayalo ka mo wilika vinaka sara.

Ena Efeso 4: 25-5:2: Sa vakadeitaka ko Paula mera yakananuma na kai Efeso na dredre ni veika era dausotava me vaka na bula dredre, na nodra a vesuki tu enai valavala ni bula makawa, ena gauna era a tu kina ena butobuto. Era ‘tawili,’ se ‘tawaokati,’ baleta ga na vakaloloma ni nodra bula makawa ni sa bera na kauveilatai. Mai na bula vesuki ena gauna makawa se bobula ki nai valavala ca sa veisau ki na dua na bula galala, bula vou ni oti na kauveilatai. Era sa vakadinadinataka na kena duidui: era sa mai bulataka se e ra sa mai sotava na veika talei, na veivagalalataki, na veisereki, na rarama kei na bula vou. Era sa mai vakadinadinataka ena nodra sa mai yakabauta na cakacaka nei Jisu ena kauveilatai. Na Taro era taroga mai Efeso: *Ena rawa vakacava na veivakaduavatataki ena vukui Karisito?* Era sa vuki na Jiu mera Lotu Vakarisito ka ra kauta tikoga mai na nodrai vakarau ni lotu vaka Jiu mera muria talega na kai matanitu tani, *sa dodonu li ko ya?* Sa vakaevei ko ira era kai matanitu tani, ea rawa vakacava mera nei Karisito? Mera muria li na sala vaka Jiu, ko ya mera Jiu taumada ni bera nira nei Karisito?

I. Sa veidusimaki ko Paula meda bulataka na bula ni veikilai dina kei Jisu: meda dauvosataka na dina vei ira na nodai tokani ka kakua na lasulasu, me dau totolo sara na noda veivosoti ena gauna ga eda cudru se cala kina, ka kakua ni waraka na siga ka tarava [26]. Meda tarova na vunica de na qai tiko vakadua ena noda bula; tarova na butako, tovolea mo kunea e dua na cakacaka mo bula kina, ka dauwasea talega na ka ko rawata. Dau vosa vinaka, maqosa, veivakacegui ka veitaraicake. Meda vakamarautaka na Yalo Tabu ko Koya sa vakadeitaka vei keda na noda vakabulai. II. Me kau tani ena noda bula na veikaoqo: yaloca, cudrucudru, dauvakavunene, veiba, vosa vakacaca kei nai vakarau ca kecega. Me vakaisosomitaki ena veikaoqo: veilomani, veilomavinakataki, kua na veicudruvi me vaka sa sega ni cudruvi keda na Kalou. III. E duabau ga meda muria: na Kalou sa vakaraitaka ko Jisu ka meda vaka na gone lomani, na gone ni toko. III. E rua na vosa vakaViti mai na lotu makawa ena vakayagataka enai VT: ‘madrali’ kei nai ‘soro’: na ‘madrali’ e dua e vakacabori [se vakamatei] ena vukuna tale edua a bula tiko. Nai ‘soro’ ko ya na cakacakataki ni madrali ena nona vakamatei. Era vakayagataka na Jiu ka tautauvata na kenai balebale me vaka na vakacabori nei Aisake mai vei Eparaama [Vakatekivu 22:1ff], sa vakayagataka na vakasama ogo ko Paula me tukuna kina na veika sa

vakayacora na Kalou vua na Luvena Duabau ga ko Jisu [raica Taro III kei na IV enai Vola ni Sere ni Lotu Wesele se nai vakamacala mai na nomu Lotu]. “...Mei madrali kai soro vua na Kalou na ka boi vinaka” na vakasama mai nai VTM ni vakacaboi soro: ni sa lako cake ki lomalagi nai boi vinaka ni lewe ni manumanu tavu, sa taleitaka na Kalou. Sa taleitaka na Kalou, ka boi vinaka Vua na vakacaboi soro nei Jisu mai na kauveilatai. Ena noda muri Jisu sa dusia na kena gadrevi me vinaka na nodai tovo kei nai vakarau ni noda bula [ena muri na gaunisala dredre me vaka ga na vakacaboisoro.. soli ni bula, ka biu laivi nai vakarau ni bula eso] me **“boi vinaka” na noda bula ena mata ni Kalou kei na matadra na tamata [5:1-2].**

D. Nai vakamacala baleta na Kosipeli i Joni: 1. O cei ko Jisu Karisito? Sa saumi na taro ena Joni I ka vakayagataka ko Joni na sere e daulagati voli ena gauna ko ya ni ko Jisu na “Vosa,” ka buli kina na vuravura ka solia na bula ena veika kecega, [1:3, 4]. Ko Joni na Dauveipapitaisotaki sa kacivaka ni ko Jisu na “Lami ni Kalou sa kauta laivi nai vakavalaca ni kai vuravura,” [1:29]. Ni sota kei Jisu ko Filipe, sa kilai Jisu ni ko koya, ni sai Koya, “sa tukuna ko Mosese kei na parofita,” 1:45] kei na vosa nei Nacanieli ni ko Jisu, ‘na Luve ni Kalou, na Tui kei Isireli’ [1:49]. 2. Sa sinai nai vola enai talanoa veivakurabuitaki: na yalewa ni Samaria ka solia vua ko Jisu na ‘wai sa tovure kina bula tawamudu,’ na marama ka vesuki ni sai valavalaca tiko, ko Lasarus ka vakaturicake tale mai na mate [11], kei tisaipeli Tomasi ka vakatitiqataka ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu [21]. Sa vakayagataka ko Jisu na vosa rogo levu mai nai VTM ena taro nei Mosese se ko cei e vosa tiko vua, sa kaya “Koi au koi au ga [I am who I am]. Ko Jisu sa kaya ni sa bera ko Eparaama, au sa bula [I am]. Sa vakayagataka na vosa ogo ni ‘Koi au na madrai ni bula’[6:35]; “Koi au na rarama kei vuravura.” [8:12]; Koi au nai Vakatawa Vinaka [10:14]” Koi au na vaine dina [15:1]. 3. E 7 na cakamana ea vakayacora ko Jisu ena Joni, ia sa sega ni vakayacora me cakamana ga, ia sa vakayacora mei ‘vakatakilakila [signs] ni ko Jisu sa Luve ni Kalou. Na nona vakabula na lokiloki [5:1-8] sa tukuna kina ni ko Koya e vakataki Tamana, sa sega ni vakacegu ena cakacaka [5:19], ka sa vakataki Tamana ni sa solia na bula vei ira era vinakata [5:21]. 4. Sa duidui nai tovo ni volavola nei Joni mai vei iratou na Gosipeli suivata [synoptic gospels]-Maciu, Marika kei Luke]. Sa dau balavu na Nona veitalanoa kei ira eso, ka sa kenai naki me tukuna se ko cei ko Koya kei na naki ni Nona lako mai. Sa levu na veika vinaka sa veivakavulici kina ko Jisu, ia sa vakabibitaka e tolu na ka bibi ogo: ni ko Koya na Sala, na Dina kei na Bula [the Way, the Truth and the Life 14:6], ka sega ni dua ga na sala ia ko Koya na Sala [not a way but the Way, etc]. 5. A cava na vuni nona volavolako Joni? Me rawa mera vakabauta na tamata, “ ia sa volai ogo mo dou vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, na Luve ni Kalou, ia me soli vei kemudou na bula ena yacana ni dou sa vakabauta,” [20:31]. E rawa vakacava na veika ogo? Ko ya na taro nei Nikotimo, “Ni sa lomani ira na kai vuravura vakaogo na Kalou sa solia kina na Luvena e duabau ga sa vakatubura me kakua ni rusa e dua vei ira sa vakabauti koya me nodra ga nai solisoli ni bula tawamudu.” [3:16]. 6. A vola ko Joni na luvei Sepete ka tacina ko Jemesa, na tisaipeli se Apositolo. Ea vola talega nai vola eso [Joni 1,2,3], ka okati kina nai Vakatakila. A volai na Kosipeli ni bera ni vakarusai ko Jerusalem ena 70 era kaya eso, ka so tale era kaya ni a volai rauta beka na 85-90 AD/ACE, ni bera na nona kavakavesu ki na yanuyanu ko Patimo.

I. D. Joni 6: 35 [36-40], 41-51: Eda lesu tale ka vakasamataka nai naki ni vola nei Joni [20:30-31], ko ya meda wilika ka vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, ni da vakabauta ena soli vakailoloma vei keda na bula tawa mudu: Eda mai tinia ena macawa sa oti, ni sai Jisu na **Madrai ni Bula, se na Madrai Bula:** eda na vakuria tale kina ena macawa ogo. **Na Dina Vou sa vagolei ira kina na tamata ko Jisu ko ya ni sai Koya ga na Madrai ni Bula,** “Turaga solia vei keimami na madrai ogori,” era a kerea na lewe vuqa; sa kaya ko Jisu, “Koi au na madrai ni bula, [I am the bread of life]: ko koya ena lako mai vei Au ena sega ni viakana: ia ko koya ena vakabauti Au ena sega ni via gunu tale,” [35]. Raica vata ogo kei na “ Koi au na **Madrai ni Bula** sa lako sobu mai lomalagi [41, 47,

50] kei na “*Koi au na Madrai Bula “I am the Living Bread...” [51]. E vica na tikina vinaka oqo me veitalanoataki: Ko Jisu na Madrai ni Bula [The Bread of Life], se ko Jisu na Madrai Bula [The Living Bread]. II. Sai naki [36-40] ni Kalou meda sotavi Jisu ka vakabauti Koya, ka ni sai Koya na Madrai ni Bula sa lako mai lomalagi. Ko ira kece era raica na Luve ni Kalou ka VAKABAUTA, se era sa kunei Koya, sa soli vei ira na bula tawamudu. III. E dredre vei ira na vakarorogo mera vakadeitaka rawa ni ko Jisu e talai mai Vua na Kalou ka lako sobu mai lomalagi, me vaka ni ra kilai Koya ga ni luvei Josefa kei Meri. E rawa vakacava ni lako mai lomalagi? Sa vakaroti ira mera vakarogoca vinaka na Nona vosa! IV. Ko ira ga era rogoca na ka e vinakata na Kalou, era na rogoca na Nona vosa ka ra na lako mai vei Jisu, ni ra sa vakabauta na Vosa nei Jisu era sa na kunea, se soli kina vei ira na bula tawa mudu. V. E dodonu mera kila vinaka ni madrai era a kania na qase [ena loma ni veikau enai lakolako lesu mai Ijipita ki na vanua vou, se na vanua ni sucu kei na oni]. Na madrai se mana ea solia vei ira na bula vakayago, ia ko ira na qase era sa mate talega vakayago. Sa qai vakaraitaka ko Jisu na Madrai e solia ko Koya e dua tani sara baleta ni ko koya e kania ena sega sara ni mate, ia ena kunea ga na bula tawa mudu. Sa qai vakaraitaka ko Jisu ni ko Koya ga na Madrai ni Bula [Bread of Life] (35), se ko Koya ga na Madrai Bula [Living Bread](51), se [I am the Bread that came down from Heaven], ‘Oi au na Madrai sa lako sobu mai lomalagi,’ [41]. VI. Meda raica tale mada na vakasama ni kana kei na gunu; e rua nai vakarau eda dau vakayacora ena veisiga ka vakayagataki kina na gusu ena kana ka gunu, ka ni kana se gunu e solia na kaukauwa ki na bula. Sa bibi talega ni vakayagataka ko Jisu nai vakarau ruarua oqo meda dau kitaka me vakananumi kina na yagona kei na nona dra. Na Kanavata Ni Lako Sivia [Passover Meal], e dua dina na vakayakavi [sega ni kena eda vakayacora enai Vakayakavi ni Turaga ena gauna ni soKalou, oqo nai vakarau e qai bulia ga na lotu], ka veisautaka se vakaibalebaleta ka ko Jisu me vakananumi kina na Yagona kei na Nona Dra. Sa macala ni da kania na kakana ka gunu, sa solia vei keda na kaukauwa vakayago. VII. Na ‘kania na yagoi Jisu ka gunuva na Nona dra’ e vosa ga ni vakabauta me vaka e qai vakabibitaka ka vakaibalebaleta ka ko Jisu ena Nona Kanavata ni Lakosivia kei iratou na Nona tisaipeli; ka sega ni vakarau me vakayacori vakatamata me vaka ga na noda wilika...e tiko na kenai balebale, me vaka e cake. Era a beitaki kina na lotu taumada ena kania na yago i Jisu ka gunuva na Nona dra. Na vakasama ni ‘kana tamata’ sa vakasama vakaviti makawa ka da ririkotaka me kau tale mai. A cava na kenai balebale na tikina oqo: Sai vakarau nei Jisu me vakayagataka na vosa vakatautauvata [parables] me tukuna kina na dina vaKalou. Ena so na gauna e vakayagataka na vosa vakatautauvata se*

vosa vakaiyaloyalo vakaoqo [metaphorical words/sentence or analogy] me tukuna kina na dina ni veika e tukuna. Ia, sa no kina na tiki ni vakasama se vosa e dauvakayagataka ko Jisu, me vaka ni dau kaya ‘na madrai Au na solia na lewequ...sa ka ni gunu dina Noqu dra,’ [53-56]. Na kana kei na gunu eke sa kenai balebale ga na vakabauta...tauri Jisu, ciqomi Jisu, biuti Jisu e loma ni nomu bula; sai koya ko ya na kania na lewena [flesh] kei na gunuva na Nona dra [blood]. VII. Ai matai ena vitu na “Oi au...” se “Koi au...” [I am] sa dusia na Nonai tutu vaKalou... raica vata kei na Lako Yani 3: 13-15]. Sa dusia ga na noda vakabauti Jisu, ni sai Koya na Kalou [Koi au—I am], ko Koya sa solia na bula vakaibalebale se na bula tawamudu.

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegetis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Cava/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioiti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu

mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

Jovili kei Lisa Meo